
ANTİK YUNAN'DA OİKOS VE KADIN

Defne YILMAZCAN¹

Öz

Antik Yunan toplumunun en alt birimini oluşturan ve kapsamlı bir içeriğe sahip olan oikos kavramı en genel ifade ile aile anlamına gelmektedir. Fakat ilk akla gelen aile tanımından oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Antik Yunan toplumunda oikos; hem ebeveynleri, hem birime dâhil olan kalıtları hem de somut olarak bir evi temsil etmektedir. Yaşam için gerekli olan bütün eylemlerin hayat bulduğu bir kurum olan oikos, sosyo-ekonomik yapısıyla kendi ihtiyacını kendi karşılayan ve dışa bağımlı olmayan bir kurumdur. Bu kurumun işleyişinde ve devamının sağlanışında cinsler arasında yapılan bir ayırım söz konusudur. Söz konusu ayırımı ikinci plana atılan ve en mühim vazifesi oikos'unun devamı için çocuk doğurmak olan kadın, kendi oikos'u üzerinde hiçbir hakka sahip değildir. Günümüzde dahi kadının yerinin sıklıkla “ev” olduğu algısı, ataerkil bir toplum olan Antik Yunan'da tam anlamıyla karşılığını bulmaktaydı ve Yunan kadını bütün yaşamını oikos sınırları içinde geçirmek zorundaydı. Kamusal ve sosyal alandan uzak tutulan Yunan kadınından beklenen tek şey efendisine yani kocasına ve oikos'una karşı sadık olmasıydı. Her bakımdan eksik ve pasif olarak görülen kadının iyi bir şekilde eğitilmesi ise kocasına düşen en önemli vazifeler arasındaydı. Öyle ki bir erkeğin zenginliği onun eşine öğrettikleri ile eş tutulmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, oikos, kadın, sosyal hayat.

¹ Doktora öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, dfne1212@gmail.com

OIKOS AND WOMEN IN ANCIENT GREEK

Defne YILMAZCAN

Abstract

The concept of oikos, which constitutes the lowest unit of ancient Greek society and has a comprehensive structure, means family in the most general terms. But it has a very different structure from the first definition of family that comes to mind. Oikos in ancient Greek society; It represents both parents, inheritances included in the unit, and concretely a home. As an institution where all the actions necessary for life come to life, oikos is an institution that meets its own needs with its socio-economic structure and is not dependent on outside. There is a distinction between the sexes in the functioning and continuation of this institution. The woman, who was thrown into the second plan in this distinction and whose most important duty was to give birth to children for the continuation of her oikos, did not have any rights over her own oikos. Even today, the perception that the place of women is often "home" was fully reflected in the patriarchal society of Ancient Greece, and the Greek woman had to spend her whole life within the boundaries of the oikos. The only thing expected of the Greek woman, who was kept away from the public and social sphere, was to be loyal to her master, her husband and her oikos. One of the most important duties of her husband was to educate a woman who was seen as incomplete and passive in every respect. So much so that a man's wealth was equated with what he taught his wife.

Keyword: Ancient Greek, oikos, woman, social life.

Giriş

Antik Yunan'ın Kısa Tarihi

Antik Yunan zengin kültürünü, Minos/Girit uygarlığı (İÖ. 3000-1100), Akha/Miken uygarlığı (İÖ. 1600-1100), Ege Denizi adaları ve Batı Küçük Asya kültüründen almaktadır (Kerov, 2019: 110). Avrupa'nın ilk uygarlığı olarak önemli bir yere sahip olan Minos uygarlığı Girit ve Ege adalarında ortaya çıkmıştır. Denizlere ve adalara hâkim, barışçıl ve mütevazı bir toplum olarak öne çıkan Minos uygarlığı, etkisi Girit Adası'na kadar yayılmış olan Thera (Santorini) yanardağının patlaması sonucu yok olmanın eşiğine gelmiş ve nitekim İÖ. 1600 yıllarında Akhaların istilaları sonucu yıkılmıştır (Rodgers, 2011: 22-23). Minos uygarlığından sonra Ege dünyasının politik ve kültürel odağı konumuna gelmiş olan Akhalar (Gözlü, 2012: 188), anakara Yunanistan'da özellikle Peloponnessos (Mora) Yarımadasına yerleşmiştir (Kaya, 2016: 91-100).

Homeros'un İÖ. VIII. Yüzyılda yazdığı ve Troia Savaşı'nı anlattığı İlyada adlı eserine konu olan Akhalar, İÖ. 1200 dolaylarında Dor istilacıları tarafından yıkılmıştır (Rodgers, 2011: 24-26). Akha uygarlığının yıkılması Ege dünyasında, Yunan Ortaçağı veya Karanlık Çağ (İÖ. 1100-700) adı verilen belirsiz bir sürecin başlangıcı olmuştur. Gerek sosyo-ekonomik, gerekse siyasal anlamda bir durgunluğun ve gerilemenin yaşandığı Karanlık Çağ'dan sonra (Kaya, 2016: 166-169), bu kapalı ve durgun dönem son bulmuş ve Yunan dünyası Rönesans niteliğinde yeni bir sürece girmiştir (Rodgers, 2011: 28). Arkaik Çağ (İÖ. 700-480) olarak adlandırılan bu dönemde polis adı verilen şehir-devletleri ortaya çıkmış ve Yunan kültür ve dünyası koloncilik faaliyetleriyle uzak coğrafyalara yayılmıştır (Mansel, 2014: 132-133). Arkaik Çağ'dan sonra Antik Yunan uygarlığının zirveye ulaştığı bir dönem olarak önemli bir yere sahip olan Klasik Çağ'da (İÖ. 480-330) ise, kültür ve sanat alanlarında önemli ilerlemeler yaşanırken, siyasal alanda oldukça yıpratıcı bir dönem yaşanmıştır (Rodgers, 2011: 59). Gerek dışarda (Pers-Yunan Savaşı)² gerekse içerde (Peloponnessos Savaşları)³ bir dizi mücadele veren Yunanistan'ın bu zorlu süreci

² Pers-Yunan Savaşları: İÖ. 492-449 yılları arasında Yunanistan ile Pers İmparatorluğu arasında gerçekleşmiştir. İonia (Batı Anadolu) şehirlerinin Pers hâkimiyetine isyanıyla başlayan bu savaş, Yunanistan lehine sonuçlanmıştır (Özçelik, 2010: 161).

³ Peloponnessos Savaşları: Yunanistan'ın iki büyük şehir-devleti olan Atina ve Sparta arasında İÖ. 431-404 yılları arasında gerçekleşmiştir. Akdeniz'de ekonomik üstünlük kurma rekabetinden doğan ve yirmi yedi yıl süren savaş, Atina'nın mağlubiyetiyle sonuçlanmış ve savaşın neticeleri Yunan şehir-devletlerinin dağılma sürecini başlatmıştır (Özçelik, 2010: 168-170).

Makedonya hâkimiyeti altına girmesiyle sonlanmıştır (Tekin, 1995: 72-100). Makedonya kralı III. Alexandros'un (Büyük İskender) Yunan dünyasına girmesinden itibaren Helenistik adı verilen yeni bir döneme girilmiştir. Helenistik Çağ'da (İÖ. 330-30) III. Alexandros'un hâkimiyeti altına girmiş olan Yunanistan özgürlüğünü tamamıyla kaybetmiş ancak III. Alexandros ile Yunan kültür ve uygarlığı evrensel bir nitelik kazanmıştır (Martin, 2014: 335).

Karanlık Çağ'ın Toplumsal Örgütlenmesi

Antik Yunan toplumunun oluşumunu ve ilk dönemlerini tasvir etmek oldukça güçtür. Fakat ilkel bir toplumdaki ileri sayılabilecek bir yapıda olduğu kesin olarak söylenebilmektedir. Antik Yunanlar erken dönemlerde pastoral bir yaşam sürmekte ve kabile organizasyonuna dayalı bir toplum modeli sergilemektedir (Gözlü [a], 2018: 229). Karanlık Çağ, Yunan toplumunun örgütlenmeye başlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Homeros'un verdiği bilgilere göre; Yunan toplumu kan bağına dayalı genos⁴ (Whitley, 1991: 193), ortak bir soydan bölünmelerle ortaya çıkan fratri (phratri),⁵ aynı lehçeyi ya da dili konuşan birkaç fratri'nin bir araya gelmesi ile oluşan file (phyle)⁶ şeklinde gruplara ayrılmış ve bu şekilde varlığını sürdürmüştür (Morgan, 1944: 188). Diğer şehir-devletlerinde olduğu gibi Atina'da da başlayan toplumsal örgütlenme sürecinde, Atinalılar her biri savaşçı bir liderin önderliğinde yönetilen kabilelere (file) ayrılmıştı. Yunan toplumunda her ev halkı bir kabileye mensuptu. Her kabile ise başında aristokratik bir ailenin bulunduğu fratri (kardeşlik) topluluğundan oluşmaktaydı (Richard, 2002: 17). Temel sosyalleşme kategorisinin en temel birimlerini ise oikos yani aile ve kan bağı ile birbirine bağlı olan ve genos adı verilen bu iki birim oluşturmaktaydı (Gözlü [b], 2018: 270). Antik Yunan topluluklarının en önemli özelliği ortak bir ataya, bir tapınmaya ve bir lehçeye sahip olmalarıydı (Gözlü [b], 2018: 229). Antik Yunan toplumu, Akha uygarlığından itibaren ataerkil bir toplum yapısını benimsemiştir (Gezgin, 2012: 187). Ataerkil yapı itibarıyla ikincil olarak görülen ve sosyo-politik yaşamın dışında bırakılan kadının tek yaşam

⁴ Genos sözcüğü: Doğum, köken, menşei ya da aynı soydan gelen aile veya soy anlamına gelmektedir (Gözlü [a], 2018: 231).

⁵ Fratri (phratri) sözcüğü: Manevi olarak kardeşlik/yoldaşlık birlikteliği anlamına gelmektedir. Fratri aynı kabilenin iki ya da daha fazla genos arasında, belirli amaçlar için kurulmuş doğal bir birliktir (Morgan, 1944: 180-182).

⁶ File (phyle) sözcüğü: Kabile anlamına gelmektedir. Çoğunlukla aynı soydan gelen, aynı dil ve lehçeyi paylaşan topluluklardan oluşan Yunan kabileleri, akrabalık bağı ile oluşan bir birliktelikten ziyade askeri ve politik amaçlı bir aradalık üzerine kurulmuştur (Gözlü [a], 2018: 235-236).

alanı oikos idi. Yunan toplumunda oldukça farklı bir yapıya ve işleyişe sahip olan oikos toplumsal yapının çekirdeğini oluşturması bakımından önemli bir yere sahiptir (Demand, 1994: 1-3).

Oikos'un Tanımı ve Yapısı

Oikos sözcüğünün köken itibarıyla “ev” anlamına gelen “oikia” sözcüğünden türetildiği ve ayrıca oturmak anlamına gelen “oikizein” fiiliyle de bağlantılı olduğu bilinmektedir (Eco, 2012: 281). Antik Yunan’da aileye “ev halkı” anlamında oikos ya da genos’un daha geniş çemberi içinde “en yakın akraba”yı belirten “anchisteia” adı verilmekteydi (Seeböhm, 1895: 54-55). Aristoteles’in verdiği bilgiye göre ilk oikos yani aile, erkek, kadın ve kölelerden oluşmaktaydı. Doğa yasası uyarınca kurulan bir birlik olan ailenin üyelerine ise “Ekmeç Ortakları” anlamına gelen “kharondas” adı verilmekteydi (Aristoteles, 1975: 7). Kapsamlı ve karmaşık bir toplumsal birim olan Antik Yunan oikos’u genel bir aile algısından oldukça farklıdır. Oikos, somut olarak bir ev, evin arazisi, insanları, hayvanları ve eve ait olan her şeyi kapsamaktadır (Demand, 1994: 1-3).

Görsel 1: Sosyo-ekonomik bir birim olan oikos’un rekonstrüksiyonu.

(<https://steemit.com/steemiteducation/@aresbon/oikos-female-space>)

Antik Yunan oikos’u çoğunlukla avlu ve asıl yaşanılan alan şeklinde iki bölüme ayrılarak inşa edilirdi. Birinci bölüm avlu olup, asıl yaşanılan mekân ise ikinci bölüm idi. Her oikos’un girişi ve avlunun sonunda, Hestia (ocak)

adı verilen dini nitelikte bir bölme bulunur ve Hestia oikos'un koruyucu tanrısı olarak kabul edilirdi. Oikos'un hemen hemen hepsinde bulunan bu ocakta bir sunak (autel) yer alır ve bu sunakta kutsal sayılan ateşin yanması için köz ve biraz kül bulunurdu. Ateşin sürekli yanmasına önem gösterilirdi. Çünkü ateşin sönmesi demek ocağın sönmesi anlamına gelirdi. Oikos'un merkezi ve ailenin toplantı yeri, ocak çevresiydi (Gözlü [b], 2018: 272).

Oikos da çoğu zaman üç nesil tek bir çatı altında yaşardı. Kalabalık üyelerden oluşan oikos, kurucu erkeğin ailesi, çocukları, torunları, evli, bekâr veyahut boşanmış olan erkek çocuklarının bir arada yaşadığı geniş bir birimdir (Middleton, 2003: 6). Eril gücün otoritesi altında olan oikos'un üyeleri, basit bir akrabalıktan ziyade birbirlerine kan bağı ile bağlıdırlar ve bir arada yaşamaktadırlar (Demand, 1994: 1-3). Babadan sonra oikos'u temsil eden, ayrıca kurban kesimi gibi özel günlerde ve aile içi yargılamalarda karar veren en yetkin kişi en büyük erkek kardeş idi (Gözlü-Yılmazcan, 2017: 123). Kurucu öldüğü zaman varı yoğu oğullarına kalır; oğulları bu mirasa ya ortaklaşa sahip çıkarlar ya da aralarından bölüşürlerdi. Oğullardan biri kurucudan önce ölmüşse, onun payı kendi oğullarına, eğer oğulları da ölmüşse erkek torunlarına verilmekteydi. Ama dördüncü kuşakta, mallar son olarak kurucunun her biri yeni bir ev halkı oluşturmuş bulunan torunlarının oğulları arasında bölüşürülmekteydi. Bu sınırlama kurumun bütün yönleri için geçerliydi. Yaşlılığında kurucunun geçimini sağlama ve öldükten sonra gömütüne bakma ödevi de oğullara, erkek torunlara ve torunların oğullarına aktarılıyordu. Biri öldürüldüğü zaman davacı olma yükümlülüğü öldürülenin kardeş çocuklarının çocuklarına kadar uzanmakta ve bunlar aynı büyük dedenin torunları olarak ev halkı içinde yer alan en uzak akrabaları. Oikos dâhilinde bir erkek, çocuğu olmadan ölürse, onun kalitçuları sırasıyla babası, erkek kardeşleri ve onların çocukları, babasının erkek kardeşlerinin çocukları veya babasının erkek kardeşlerinin oğullarının çocukları olmaktaydı. Bunlardan hiçbirinin yaşamaması durumunda ise mallar, annesinin ev halkına kalmaktaydı. Yani kocasının kalıtı üzerinde en küçük bir hakka sahip olmayan kadın yalnızca kocasının oikos'unun soyunun tükenmesi durumunda, kalan mallar üzerinde bir yetkiye sahip olabilmekteydi (Thomsen, 1995:123-124).

Bireylerinin dış dünyadan izole bir yaşam sürdüğü fakat kendi içerisinde oldukça dinamik bir yapı arz eden oikos, bu yönüyle dışa kapalı bir birimdi (Beye, 1975: 137). Oikos sosyo-ekonomik bir kurumdu. Bu kurumda iyi bir vatandaş olmak ise kendi hane halkının malını ve gücünü en üst düzeye çıkarmak için her türlü çabayı göstermekle mümkün olmaktaydı (Dawson, 1992: 41). Kendi kendine yetebilen bir yapıya sahip olan oikos, insanların neredeyse bütün vaktini geçirdiği, işlerin ortaklaşa bir şekilde yürütüldüğü,

ilişkilerin çıkarsız, dürüst, samimi ve gerçek olduğu güvenli bir birlikteliktir (Finley, 2014: 72). Cinsiyete dayalı bir iş bölümünün görüldüğü bu birliktelikte kadın içerde, erkek ise dışarda olmak durumundaydı. İçerde kısıtlı bir yaşam sürdüren ve mekânsal olarak sınırlanan kadının oikos dâhilinde yaşamı oldukça güç idi (Burton, 2003: 23).

Oikos İçinde Yunan Kadını

Antik Yunan oikos'unda kadının konumu gibi spesifik bir konunun açık bir şekilde anlaşılması için, Antik Yunan toplumunun zihninde kadının konumuna kısaca değinmek gerekirse; Antik Yunan uygarlığında toplumu inşa eden ve cinsiyet rollerini belirleyen eril güçtür. Eril gücün kendi lehine inşa ettiği toplumsal roller erkeğin her mekânda ve her anlamda birincil konumuna imkân tanımıştır. Kadın ise dışlanarak çoğu imkânlardan yoksun bırakılmıştır. Kadının dışlanması, sosyal ve siyasi anlamda kadının susmasının edep ve erdem olduğu öğretilerle de desteklenmiş ve böylece kadınların sözel ya da yazılı olarak kendilerini ifade etmeleri engellenmiştir. Erkek egemen bir zihniyete sahip olan Antik Yunan toplumunda kadın, yaratılıştan itibaren kötü, karanlık, akıldan yoksun, meraklı, tüm felaketlerin, acıların ve kederlerin kaynağıdır. Bu nedenle uzak durulması gereken bir yaratıktır. Toplumsal yaşamda adı ve kimliği olmayan kadın salt bedenden ibaret, bir hayvandan farksız, cinsel tatmin için bir nesne ve çoğalmak için kullanılan bir araçtır. Kendi kendini idare edemeyen bu araç, kendisini en akıllı, en üstün ve en birinci konuma yerleştirmiş olan öznenin yani erkeğin denetimi altında olmalı ve erkek tarafından yönetilmelidir. Kadının kadın olarak dünyaya gelmesiyle başlayan ve kadın üzerinde sınırsız bir hâkimiyete sahip olduğunu düşünen eril zihniyetin bu yönetme arzusu, tıpkı monarşik bir sistem gibi babadan oğula evlendiğinde ise kocaya devredilmekteydi (Yılmazcan [a], 2020: 270).

Yunan toplumunun ilk örgütlenmeye başladığı andan itibaren geri plana itilen ve yaşamı yalnızca ev içinde sınırlandırılan kadın evlenmeden önce babasının, evlendikten sonra ise kocasının oikos'una tabi olmak zorundaydı (Demand, 1994: 2). Yunan kadını için evlilik, basit bir eylemden çok daha öte bir anlam taşımaktaydı. Bu durumu özellikle tapınma eylemlerinin değişmesine bağlayan Fustel De Coulanges'e göre; genç bir kız evlendikten sonra kocasının törelerine uymak zorunda kalır, çocukluğundan bu yana yakardığı tanrısını bırakır ve tanımadığı bir tanrının buyruğu altına girerdi. Eski tanrısına sadık kalarak diğerini onurlandırmayı ise asla umut edemezdi, çünkü bu dinde, aynı kişinin iki ayrı ataya aynı anda yakarması söz konusu olamazdı. Yani kadının evlenir evlenmez baba ocağındaki diniyle herhangi bir bağı kalmaz ve o artık kocasının ocağına bağlanırdı (Coulanges, 2011:

45-46). Evlilikle baba vesayetinden koca vesayetine geçmiş olan kadının en birincil vazifesi çocuk doğurmaktır. Çünkü çocuk ebeveynlerin yaşlılığında onlara bakacak, ayrıca ailesi öldüğünde onların mallarının uzak akrabalar tarafından paylaşılmasına imkân vermeyecekti. Herhangi bir oikos’da erkeğin görevi bireysel ihtiyaçları, kadının görevi türün devamını sağlamaktır ve erkek yiyecek sağlayıcı emeği (doğurucu) ile kadın ise doğurucu emeği ile bu işlevi yerine getirirdi. Bu bağlamda oikos ise, hem biyolojik hem de ekonomik bir oluşum olarak nitelendirilebilmektedir (Gözlü [b], 2018: 273).

Yunan oikos’unun en önemli unsuru insan ve mülkiyettir. Her bir şeyin doğası ilkin en küçük parçalarında incelendiğine göre, hane için de aynı yöntem izlenmelidir (Takmer, 2016: 241). “Hesiodos’un da dediği gibi insanın “ilkin bir evi, bir karısı ve bir de öküzü olmalıdır (Hesiodos, 1977: 155)”. “Bunlardan biri çift sürme beslenme; diğeri ise yani eş, bir birey için en elzem şeydir.” Bu nedenle, kadınla ilişkinin ev idaresine uygun kurulması gerekmektedir. Yunan algısında kadın ve erkeğin doğası, yetilerinin her şeyde aynı amaca hizmet etmemesiyle değil; sonuçta aynı amaca götürmekle birlikte, bazı şeylerde karşıt amaçlara hizmet etmesiyle farklılaşır. Tanrısal irade, biri korkusu nedeniyle daha korunmacı, diğeri ise cesareti sayesinde daha koruyucu olsun ve biri ihtiyaçları dışarıdan temin ederken diğeri de içerdekileri korusun diye birini daha güçlü, diğeri daha zayıf yaratmıştır. Çalışma açısından birini yerleşik düzende yetkin, ama açık arazide zayıf; diğeri ise, dingin faaliyetlerde beceriksiz, ama devinim gerektiren işlerde yetkin kılmıştır. Çocuk konusundaysa dölleme ortak olsa da yardımlaşmada her birinin kendi görevi vardır: Beslemek kadının, eğitmek ise erkeğin görevidir (Takmer, 2016: 244-245).

Oikos kadın için yaşamın merkeziydi. Başka bir mekân tanımayan ve bilmeyen kadının dünyasında oikos dışında bir yaşam yoktu (Demand, 1994: 4). Fakat bu yaşam oikos içinde de sınırlandırılmış olup, oikos’da kadınlar için ayrılmış bir bölüm (gynaikeion) ve erkekler için ayrılmış bir alan (andron) bulunmaktaydı. Erkekler için ayrılmış olan bölüme girmesi pek hoş karşılanmayan kadın zamanının çoğunu gynaikeion’da geçirirdi (Middleton, 2002: 14). Burada dış dünyadan ve özellikle erkeklerden izole bir yaşam sürdüren kadın, hemcinsleriyle dahi çok sıkı bir iletişim kuramamaktaydı (Nevett, 1995: 373). Yunan toplumunda kadının kapalı bir yaşam sürmesi gerektiği muhtemelen onun asla sahip olamayacağı niteliklerden ileri gelmekteydi. Duygusal ve akli yönden erkeğe kıyasla zayıf olduğu düşünülen kadının, bu nedenle yabancı davranışlara yatkın olduğuna ve bu denli aciz olan bir varlığın ise ancak erkeğin denetimi altında olması gerektiğine inanılmaktaydı (Middleton, 2002: 32). Eril bir yapı altında varlığını ve kimliğini kaybetmiş olan kadın, kendi cinsinden dahi saygı

görmemekte ve bir kadın atmosferinde eğitilmemekteydi. Yalnız erkeklerden değil, yalnız kendi kocasından değil, hemcinsinden de soyutlanmış bir şekilde yaşamaktaydı. Oikos içine kapatılan ve oikos bireyleri dışındaki kadınlarla dahi temas kuramamaktaydılar (Yılmazcan [b], 2020: 189).

Sosyal kimliğin büyük oranda yaş, cinsiyet, statü gibi ölçütlere bağlı olduğu oikos yaşamında kadınlara büyük görevler düşmekteydi (Gözlü [b], 2018: 273). Kendilerine ayrılmış alanlarında tüm günlerini ailelerinin ihtiyaçlarını gidermek için çalışarak geçiren kadının en önemli faaliyetleri arasında dokuma ve yün eğirme gelmekteydi. Bütün ev halkının giyimini sağlayacak kumaşlar dokumak zorunda olan kadının tüm günü dokuma tezgâhı başında geçirdi. Bu işte ne kadar usta ise, kadınlık değeri o kadar yüksek olmaktadır (Homeros, 2019: 15).

Görsel 2: Dokuma yapan kadınları gösteren terrakota lekythos (Kovacevic-Schwarz, 2017: 7).

Dokuma yapma dışında evin düzeninden de sorumlu olan kadın, yemek yapar ve tekstil işleri de dâhil, evin diğer bütün işlerine koşardı (Homeros, 2019: 16). Oikos içinde her işe koşturan kadının ayrıca aile bütçesini gözetmek, evi temiz tutmak, kilerin ihtiyaçlarını belirlemek, hayvanlarla ilgilenmek (yabani tavşan, kara kaplumbağası, fare, bildırcın, horoz vb.) gibi

işlerden de sorumlu olduğu bilinmektedir. Günümüzde komşu kadınların bir araya gelerek imece usulü gerçekleştirdikleri domates salçası yapma, erişte hazırlama gibi, Antik Yunan kadınları da dokuma tezgâhının bulunduğu odada bir araya gelir ve birlikte eğlenirdi. Bütün bu işler evde ziyaretçilerin (erkeklerin) göremeyeceği bir konumda yani üst katta yer alan gynaikeion'da gerçekleştirilirdi. Temelde namuslu ve diğerleri şeklinde iki gruba ayrılan kadınlardan namuslu olan bir kadın, anax ya da oikoi adı verilen bir erkek tarafından yönetilen oikos'a aitti. Antik Yunan'da kocanın mülkü olan, ekilen bir tarlanın verimliliğine indirgenen kadınlığın yeri, oikos içi olarak tanımlanırdı. Sunağın (ocak/omphalos) etrafı yani kapalı, sabit ve karanlık olan kısım kadının mekânsallığının sembolü ve pratiğiydi (Yılmazcan [a], 2020: 127).

Yoksul bir oikos'un hanımı olan bir kadın, ev işlerinin yanı sıra tarla işlerine de yardım eder, hatta kendi evinin dışında çamaşırcılık, ebelik, tekstil işi, satıcılık ve tarım işçiliği gibi işlerde çalışarak oikos'unun ekonomisine katkı sağlayabilirdi. Dolayısıyla kadının zaruri ihtiyaçlar halinde oikos dışında olmasının bir sakıncası yoktu fakat bu çoğunlukla yoksul kesim için geçerli olan bir durumdu. Bu bağlamda Sokrates'in annesinin çamaşırcı, Euripides'ininkinin ise manav olduğu bilinmektedir. Her ne kadar dışarda çalışmak zorunda kalsalar da kadınlardan beklenen en mühim görev oikos sınırları içinde sessiz, sakin ve uyumlu bir yaşam sürmeleriydi (Gözlü [b], 2018: 274). Sessiz, sakin ve uyumlu yaşamın gereklerinden biri de bu kavramlara göre giyinmekti. Kapalı bir yaşam süren kadının açık bir biçimde giyinmesi toplumsal normlara aykırı bir davranıştı. Zaten hiçbir kadın da aksi bir duruma muhtemelen kabullenmiş olduğu doğası itibarıyla herhangi bir eğilim duymamaktaydı. Baştan aşağı örtülü olmak zorunda olan Yunan kadınının (özellikle Atina için geçerli) giydiği en önemli giysi khiton adı verilen, omuzlardan bir kopça ile tutturulan ve ayaklara kadar uzanan bir elbisedir (Smith, 1882: 18). Bedenin örtülmesi zorunluluğu Yunan kadını için uyulması gereken en kolay kurallardan biriydi. Öyle ki onun uyması gereken çok daha katı kurallar bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlisi ise oikos dışına çıkmalarının mümkün olduğunca kısıtlanmasıydı. Kadınların dışarı çıkabildiği nadir anlardan biri de rahibe olarak görev alabildiği şenliklerdir. Kırtan fazla rahibenin olduğu bilinen Atina'da kadınların oikos dışına çıkabildiği zamanlardan en önemlisi Thesmophoria şenliklerinin başladığı dönemdi (Middleton, 2002: 12).

Antik Yunan toplumunda oikos, aynı zamanda gizlilik içinde geçirilen bir yaşamı temsil etmekteydi. Yunanlar nazarında gizlilik içerisinde geçirilen yaşam ise ahmakça (idiotik) bir yaşam olarak düşünülür ve yaşamı yalnızca özel alan ile kısıtlı olan bireyler hor görülerek, toplumsal yaşamın dışında

tutulurdu. Yunanlar için gizlilik, mahrum edici bir anlama sahipti ve en yüksek ve en insani yeteneklerden yoksun olduğu anlamına gelmekteydi. Bu açıdan yalnızca özel yaşamı olan biri, tam anlamıyla bir insan olarak değerlendirilmez, ayrıca kamu alanına girme olanağı olmayan köleler ya da böyle bir alan oluşturmamış barbarlar gibi görülmektedirler. Diğer bir ifadeyle bu alanda yer alanlar, kadın gibi insan cinsinden bir hayvan türünün mensubu olarak kabul edilirlerdi (Yılmazcan [a], 2020: 130).

Sonuç

İnsanoğlunun tarih sahnesine çıktığı erken dönemlerden itibaren varlığını ve önemini korumuş olan aile bir toplum için şüphesiz en önemli kurumlardan biridir. Her uygarlığın kendine has bir aile algısının olması ise oldukça tabii bir durumdur. Antik Yunan uygarlığı da kendine özgü aile yapısıyla öne çıkmaktadır. Toplumun yapı taşı olan aile kavramı Antik Yunan uygarlığında farklı bir işlevselliğe sahipti. Bu işlevselliğini ise; üyeleriyle, arazisiyle, yaşam için gerekli ihtiyaçların giderilmesinde kullanılacak olan malzemelerin yeterli oluşuyla ve en önemlisi de ihtiyaçların giderilmesinde ortak bir iş bölümünün kurulabilmesiyle kazanmıştı. İnsanın hayatta kalabilmesi için elzem olan dünyevi ve manevi bütün gereksinimlerin karşılandığı oikos'da, rollerin paylaşımı hususunda cinsiyetçi bir tutum sergilenmekteydi. Eril ve despotik bir yapı arz eden oikos'un yegâne hâkimi şüphesiz erkekti. Oikos'da yaşamını bir efendi gibi sürdüren erkeğin başta karısı olmak üzere bütün bireyler üzerinde sınırsız bir hâkimiyeti bulunmaktaydı. Patriyarkal bir toplum yapısına sahip olan Yunanlarda, aslında kadının vesayeti daha baba oikos'unda başlamaktaydı. Genç kızlığında babasının oikos'u için çalışan ve babasının vesayeti altında yaşamını sürdüren kadın, evlendikten sonra kocasının oikos'una dâhil olur ve yeni efendisi olarak kocasının otoritesi altına girerdi. Baba oikos'undan koca oikos'una geçen kadın için konumu itibarıyla aslında değişen pek bir şey yoktu. Yeni oikos'unda kadın ve anne kimliğiyle çok daha fazla sorumluluk sahibi olmuş olan kadın artık bütün yaşamını oikos'una adanmış durumundaydı. Yaşamı oikos dâhilinde, ailesi için çalışarak geçen kadının en önemli vazifesi neslin devamı için sağlıklı çocuklar dünyaya getirmektir. Evinin ve ailesinin refahından başka bir şey düşünmesine müsaade edilmeyen kadının erkek nezdinde tek üstünlüğü kendisinin ve kocasının onurunu koruyabilmesiydi. Yalnızca böyle bir kadın saygıdeğer olabilirdi.

Kaynakça

- Aristoteles (1975). *Politika*, (Çev: Mete Tuncay), İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2016). *Oikonomika*, (Çev: Burak Takmer), İstanbul, Kabalıcı Yayınları.
- Beye, Charles. R. (1975). *Ancient Greek Literature and Society*, New York, Cornell University Press.
- Burton, Diana (2003). Public Memorials, Private Virtues: Women on Classical Athenian Grave Monuments, New Zealand, Victoria University of Wellington. *Mortality of Journal*, Vol: 8, No: 1, ss. 20-35.
- Coulanges, Fustel D. (2011). *Antik Site: Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar Üzerine İnceleme*, (Çev: İsmail Kılınc), Ankara, Epos Yayınları.
- Dawson, Dayne (1992). *Cities of the Gods: Communist Utopias in Greek Thought*, New York, Oxford University Press.
- Demand, Nancy (1994). *Birth, Death, and Motherhood in Classical Greece*, Baltimora and London, The John Hopkins University Press.
- Eco, Umberto (2012). *Antik Yunan*, (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), İstanbul, Alfa Tarih Basımevi.
- Finley, Moses (2014). *Odysseus'un Dünyası*, (Çev: Gül E. Durna), İstanbul, Alfa Yayınları.
- Gezgin, İsmail (2012). *Fallusun Arkeolojisi: Doğal Olanın Kültüre, Kültürün İktidara Dönüşümü*, İstanbul, Sel Yayınları.
- Gözlü, Ahmet (2012). Geç Bronz Döneminde Kıbrıs-Myken (Akha) İlişkileri, *Folklor/edebiyat Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 70, ss. 187-195.
- Gözlü, Ahmet (2018). Antik Yunan'da Polis Öncesi Bir Sosyo-Ekonomik Formasyon: Oikos, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 60, ss. 270-279.

- Gözlü, Ahmet (2018). Eski Yunan Karanlık Çağında (M.Ö. XI-VII. Yüzyıllar) Sosyal Gruplar ve Siyasal Yapı, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3, ss. 226-244.
- Hesiodos (1977). *İşler Günler-Tanrıların Doğuşu*, (Çev: Sabahattin Eyupoğlu-Azra Erhat), Ankara, TTK Yayınları.
- Homeros (2019). *İlyada*, (Çev: Azra Erhat-A. Kadir), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaya, Mehmet A. (2016). *Ege ve Eski Yunan Tarihi I: Tarih Öncesi Çağlarda Klasik Çağ'a Kadar*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kerov, Zubritski M. (2019). *İlkel Topluluk, Köleci Toplum Feodal Toplum*, Ankara, Sol Yayınları.
- Mansel, Arif M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Martin, Thomas R. (2014). *Eski Yunan: Tarih Öncesinden Helenistik Çağ'a*, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, Say Yayınları.
- Middleton, Haydn (2002). *Ancient Greek Jobs*, China, Reed Educational& Proffesional Pupliching.
- Middleton, Haydn (2002). *Ancient Greek Women*, China, Reed Educational& Proffesional Pupliching.
- Middleton, Haydn (2003). *Ancient Greek Homes*, China, Reed Educational &Proffesional Pupliching.
- Morgan, Lewis H. (1944). *Ancient Society: Or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery Through Barbarism to Civilization*, Calcutta, Bharti Library Pupliched.
- Nevett, L.C. (1995). Gender Relations in the Classical Greek Household: The Archaeological Evidence, *The Annual of the British School at Athens*, Vol: 90, ss. 363-382.
- Özçelik, Nazmi (2010). *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Ankara, Nobel Yayınları.

D. YILMAZCAN

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, (Ekim/October2020): 272-285 (Atuf için/To cite).

Richard, Tames (2002). *Ancient Greek Children*, Chicago, Heinemann PUBLISHINGS.

Rider, Bertha C. (1916). *The Greek House: Its History and Development from The Neolithic Period to the Hellenistic Age*, London, Cambridge University Press.

Rodgers, Nigel (2014). *Antik Yunan: Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları için 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma*. (Çev: Ülkü Evrim Uysal), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schwarz, Ivana- Kovacevic, Stana (2017). *Textile Application: From Need to Imagination*, Croatia, İntech PUBLISHED.

Seebohm, Hugh E. (1895). *On The Structure of Greek Tribal Society*, New York, Macmillan and Co Press.

Smith, J. Moyr (1992). *Ancient Greek Female Costume*, London, Sampson Low PUBLISHING.

Tekin, Oğuz (1995). *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Thomsen, George (1995). *Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler: Tarih Öncesi Ege I*, (Çev: Celal Üster), İstanbul, Payel Yayınevi.

Whitley, James (1992). *Style and Society in Dark Age Greece: The Changing Face of a Pre-literate Society I 100-700 BC.*, Cambridge, Cambridge University Press.

Yılmazcan, Defne-Gözlü, Ahmet (2017). Antik Yunan'da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği, *Çankırı Karatekin Ünv. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 117-136.

Yılmazcan, Defne (2020). *Antik Yunan Aristokrasisinde İdeo-Pedagojik Bir Aygıt: Eşcinsellik*, Adana, Karahan Kitabevi.

Yılmazcan, Defne (2020). *Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyetin İnşası*, Ankara, Akademisyen Yayınevi.

Görsel 1: <https://steemit.com/steemiteducation/@aresbon/oikos-female-space>